

І.А.ФАРЕНІЙ (Черкаси)

VIII МІЖНАРОДНИЙ СИМПОЗІУМ ІЗ ПРОБЛЕМ АГРАРНОЇ ІСТОРІЇ

23–24 вересня 2010 р. на базі Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького відбувся VIII Міжнародний симпозіум із проблем аграрної історії, ставши черговим етапом у підбитті підсумків та визначенні подальших завдань дослідження історії селянства й сільського господарства. Практика проведення наукових зібрань істориків-аграрників має сталу традицію. Перший симпозіум з аграрної історії відбувся в 1996 р. на базі Уманського національного університету садівництва з ініціативи групи вчених-істориків і соціологів із Києва, Черкас та Умані. Наступні наукові форуми з проблем аграрної історії, а їх, не рахуючи нинішнього, було сім, і проходили вони у стінах Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Науково-організаційне забезпечення проведення симпозіумів здійснюють Інститут історії України НАНУ, Черкаський національний університет, а також громадське об'єднання істориків селянства та сільського господарства – Наукове товариство істориків-аграрників. Симпозіуми з проблем аграрної історії набули популярності у наукових колах нашої держави, а згодом і зарубіжжя. Сьомий та нинішній, восьмий, симпозіум мають статус міжнародних.

На симпозіумах з аграрної історії розглядаються питання розвитку селянства та сільського господарства з найдавніших часів до сучасності. Матеріали публікуються у спеціалізованому селянствознавчому виданні – збірнику наукових праць «Український селянин».

Восьмий симпозіум з аграрної історії був присвячений 10-й річниці діяльності Наукового товариства істориків-аграрників, яке несе на собі значний організаційний і фінансовий тягар у справі проведення історико-аграрних наукових форумів. Дякуючи громадській роботі товариства істориків-аграрників ступінь взаємодії вітчизняних дослідників селянства і сільського господарства набула ознак сталого інтелектуального співтовариства.

На симпозіумі були представлено науковий доробок понад ста вчених-істориків із науково-дослідних та науково-освітніх установ України й Російської Федерації, в їх числі 20 докторів та 70 кандидатів наук. Вони представляли наукові та вищі навчальні заклади Києва, Кіровограда, Львова, Полтави, Херсона, Черкас, Коломни, Оренбурга, Самари та інших міст.

VIII Міжнародний симпозіум із проблем аграрної історії розпочав роботу 23 вересня 2010 р. у конференц-залі Черкаського національного університету. Відкрив науковий форум проректор із наукової роботи названого університету професор *Н.А.Тарасенкова*. Головував на пленарному засіданні директор навчально-наукового інституту історії і філософії ЧНУ професор *В.М.Мельниченко*. Учасники з піднесенням зустріли привітання директора Інституту історії України НАНУ академіка *В.А.Смолія* та ректора Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького професора *А.І.Кузьмінського*.

На пленарному засіданні з доповіддю «Сучасний стан та перспективи розвитку аграрної історіографії в Україні» виступив д-р іст. наук, професор, член-кореспондент НАН України, заступник директора Інституту історії України НАНУ *О.П.Ресент*. Доповідач відзначив здобутки наполегливої роботи вітчизняних науковців за останні десятиліття, водночас вказавши на завдання, які об'єктивно поставили перед сучасними істориками. Він наголосив на необхідності залучення до

дослідної роботи нових джерельних матеріалів та розробки комплексу питань, які досі залишаються нез'ясованими. Серед останніх – рентабельність селянських і поміщицьких господарств та їх галузева структура, поширення сільськогосподарської техніки й технологій, урожайність землеробських культур, обсяги експортних операцій та продовольчих ресурсів, тенденції розвитку світового ринку продовольства. Професор О.П.Реєнт наголосив на тому, що для виконання вказаних завдань необхідні зусилля багатьох авторів і навіть колективів істориків. А тому плідна співпраця істориків-аграрників, яка забезпечується проведенням симпозіумів та діяльністю відповідних наукових інституцій, повинна стати запорукою широкої творчої роботи з дослідження невідомих сторінок аграрного минулого.

Із доповіддю «Наукове товариство істориків-аграрників: наукова діяльність та перспективи розвитку» виступив голова Наукового товариства істориків-аграрників д-р іст. наук, професор *А.Г.Морозов*. Він розкрив роль громадської роботи науково-педагогічних працівників у розв'язанні організаційних та дослідницьких завдань, відзначив велику сутність самодіяльності науковців у просуванні науково-пізнавальних та суто господарських проектів і запевнив, що черкаські історики й надалі виконуватимуть місію консолідації дослідників аграрної історії, забезпечуватимуть їм можливість систематично вести обговорення наукових проблем на симпозіумах та публікувати свої наукові праці.

Із великою зацікавленістю учасники зібрання поставилися до доповіді практика аграрного виробництва, відомого на Черкащині громадського діяча і господарника *П.Г.Душейка*. Упродовж багатьох років він безкорисливо надає організаційну та матеріальну підтримку розвитку історико-аграрних досліджень, зокрема проведенню симпозіумів з аграрної історії, виданню збірника наукових праць «Український селянин» та серії наукових праць «Бібліотека історії українського селянства». Свій виступ *П.Г.Душейко* присвятив ролі історичних знань у розв'язанні проблем сучасного села, наголосивши на необхідності розвивати історичну пам'ять народу як основу відродження українських сіл, охоплених глибокою соціально-економічною та демографічною кризою. Знання й ушанування минулого, на думку виступаючого, виховує патріотизм і є дієвим фактором збереження зв'язку людей зі своєю малою Батьківщиною, який зумовлює піклування про неї та, як наслідок, сприяє розвитку сільських населених пунктів. Доповідач наголосив на важливості подальшого дослідження історії селянства і запевнив учасників симпозіуму у своїй послідовній позиції щодо підтримки вітчизняної науки.

Проблеми організації наукової роботи на громадських засадах висвітлив у своїй доповіді виконавчий секретар Наукового товариства істориків-аграрників д-р іст. наук *І.А.Фареній*. Доповідач розкрив мотиваційні чинники громадсько-наукової діяльності та форми її здійснення. Зокрема, було зазначено, що основою успішного розвитку Наукового товариства істориків-аграрників послужило врахування в його роботі як необхідності реалізації колективних проектів, так і особистих професійних зацікавлень членів організації.

Особливості роботи групи членів Наукового товариства істориків-аграрників у стінах Черкаського державного технологічного університету та Черкаської академії протипожежної безпеки розкрив у своїй доповіді д-р іст. наук, професор *М.І.Бушин*. Виступаючий на конкретних прикладах довів, наскільки ефективною може бути діяльність невеликого колективу науковців, об'єднаних спільною професійною метою. Серед набутків, очолюваних професором *М.І.Бушином* членів товариства – видання наукових та довідкових праць, навчальної та популярної літератури, проведення виховних заходів та допомога учнівській і студентській молоді.

На пленарному засіданні симпозіуму виступили і представники зарубіжної історичної науки. Так, із цікавістю зустріли присутні виступ д-ра іст. наук, професора Самарського державного педагогічного університету *А.В.Сипченко*, яка наголосила на можливостях і доцільності широкої співпраці російських та українських науковців. Також професор *А.В.Сипченко* зупинилася на своїх наукових зацікавленнях і ознайомила учасників симпозіуму з результатами дослідження політичних процесів 1930-х рр. над крайовими організаціями «Трудової селянської партії».

Канд. іст. наук, доцент Московського державного обласного соціально-гуманітарного інституту *А.І.Шевельков* познайомив присутніх із можливостями використання фондів російських архівних установ у процесі дослідження аграрної історії та найближчими науковими форумами з селянствознавчої проблематики, які відбудуться в Російській Федерації. Докладно охарактеризував доцент *А.І.Шевельков* і проблеми сільськогосподарського розвитку нечорноземної смуги Росії другої половини ХХ ст., дослідженням яких займається.

По завершенні пленарного засідання симпозіуму в стінах навчально-наукового інституту історії і філософії Черкаського національного університету відбулися секційні засідання. Шість секцій забезпечили мобільне і водночас не скуте регламентними рамками обговорення проблем історичного розвитку селянства. Зокрема, учасники симпозіуму познайомилися з останніми науковими розробками у сфері аграрної історії середньовічних часів та ранньомодерної епохи. Увазі слухачів було представлено розвідки доцента *Ю.М.Михайлюка* про татарські набіги на землі Київщини, доцента *К.В.Івангородського* про селянський фактор у генезі українського козацтва, професора *М.Г.Шамрая* та аспіранта *В.А.Кочерги* про соціальну політику гетьмана І.Мазепи. Доцент *Ю.В.Овсінський* розкрив проблеми ветеринарної справи в епоху Речі Посполитої, а доцент *М.І.Чорний* повідомив про розвиток млинарської галузі. Релігійні аспекти сімейно-шлюбних відносин у ХVIII ст. розкрила докторант *І.М.Петренко*.

Значне коло дослідників продемонструвало цікавість до суспільного поступу ХІХ – початку ХХ ст. Економічні, політичні, соціальні, культурно-світоглядні проблеми цієї епохи знайшли відображення в працях учасників симпозіуму. Так, різні аспекти земельних відносин ХІХ – початку ХХ ст. розглянули доценти *О.І.Овчаренко*, *О.М.Сукушина* та *В.М.Мойсієнко*. Процесам господарської й соціокультурної модернізації селянства присвятили свої дослідження професор *А.В.Посадський* та аспірантка *І.В.Олійник*, а також доценти *Т.В.Портнова* та *О.М.Приймак*. Умови праці найманих сільськогосподарських робітників показав доцент *І.В.Десятніков*. Викладач *А.І.Берестовий* розкрив специфіку діяльності податкового апарату щодо сільськогосподарських виробників.

Проблемам аграрної політики часів революції 1917–1920 рр. присвятили свої виступи професори *С.В.Корновенко*, *В.С.Лозовий*, *Н.І.Суханова*, аспірант *В.А.Іванченко* та ін. Зокрема, *С.В.Корновенко* та *Н.І.Суханова* розкрили раніше невідомі аспекти аграрної програми білогвардійського руху. Із соціально-політичними процесами революційної доби познайомили учасників симпозіуму докторантка *І.Г.Передерій* та аспірант *В.А.Іванченко*.

У виступах і повідомленнях науковців порушувався широкий спектр проблем сільського населення радянського періоду. Питанням соціального розвитку села в період непу присвятили розвідки професор *А.Г.Морозов*, доценти *Н.І.Земзюліна*, *В.М.Лазуренко*, *О.В.Десятніков* та інші дослідники. Не обійшли увагою учасники симпозіуму й 1930-ті рр., що знайшло відображення в науковому доробку доцентів *О.А.Мельничука*, *І.В.Сушик*, *О.В.Латишевої* та ін. Значний інтерес проявився

до періоду Другої світової війни та післявоєнних часів. Стан сільського господарства та життя селянства в умовах воєнного та повоєнного лихоліття були ґрунтовно розглянуті у виступах професорів *О.Г.Перехреста*, *Г.В.Цибуленка*, *Т.Д.Надькіна*, *В.П.Мотрєвича*, *І.В.Рибак* та аспірантки *О.С.Олійник*, доцента *С.І.Гальченко*, а також інших науковців. Проблемам сільськогосподарського виробництва 1950–1980-х рр. та сучасного періоду присвятили свої розвідки доценти *І.М.Лубко*, *О.В.Черемісін*, канд. іст. наук *Н.В.Горло*, канд. іст. наук *О.В.Лісовська*, викладач *О.М.Скрипник*, аспірантка *А.В.Мазуркевич*.

Учасники симпозиуму поділилися думками й щодо ролі окремих осіб у розвитку аграрного сектору економіки. Із розвідками відповідної тематики виступили професори *О.С.Каденюк*, *В.В.Масненко*, *В.М.Орлик*, *П.М.Тригуб* та ін.

По завершенні секційних занять на загальному зібранні учасників симпозиуму, яке відбулося на науково-навчальній базі Черкаського національного університету Сокирно, історики-аграрники підбили підсумки наукового форуму, відзначивши корисність проведеного заходу для з'ясування реального стану дослідженості історії селянства та аграрного виробництва, встановлення продуктивних інтелектуальних зв'язків між істориками різних регіонів, вироблення подальших програм наукового осмислення історичного минулого. Було висловлено позицію щодо необхідності продовження проведення симпозиумів з аграрної історії в майбутньому.

Щодо напрямів історико-аграрних досліджень було відзначено посилення інтересу до соціокультурних аспектів розвитку селянства та його політичної культури. Традиційною для дослідників аграрної історії стала велика увага до проблем ХІХ–ХХ ст. і водночас спостерігається менший прояв зацікавлень до середньовіччя та раннього нового часу. Крім цього, для українських і російських науковців проблематика історії своїх країн має домінуючий характер над темами, що стосуються всесвітньої історії. Така ситуація зумовлена не лише станом наукової розробки відповідних проблем, особистими прагненнями науковців, але й фінансовими можливостями, які, на жаль, не дозволяють розширити спектр досліджень. Щоправда констатація усіх складнощів наукової роботи, а вони, як відомо, мають звичний характер, не позбавила істориків-аграрників прагнення до подальшої продуктивної науково-дослідної праці. Симпозиум надав науковцям професійного оптимізму і впевненості у поступальному процесі наукового оволодіння актуальними проблемами суспільного розвитку.

На завершення наукового зібрання його учасники 24 вересня 2010 р. відвідали місто Канів і поклали квіти до могили Т.Г.Шевченка, чим засвідчили свою шану і відданість заповітам Великого Кобзаря.